

1. Förslag till alternativa påföljder, en sammanfattning:

- **Straffvarning**

Att använda sig av straffvarning för dem under 18 år anser vi bör vara samhällets primära respons. Det sker då ett samtal mellan den unge, vårdnadshavaren, åklagare och ofta socialtjänst som resulterar i en vårdplan. Förhoppningen är att det ska leda till förändring genom uppföljande stöd eller behandling.

- **Annan påföljd**

De som är 18 år och äldre ska istället få ett val mellan behandling, insatser från socialtjänsten eller andra stödinsatser som till exempel innehåller drogtester - med målet att öka motivationen att avsluta sin konsumtion.

- **Översyn av registrering**

Generellt behövs en översyn av hur dessa brott kan registreras utan att utgöra ett hinder för unga och unga vuxna att ta sig in i arbetslivet. Alternativt att registreringen stryks om personen istället genomgår behandling eller annan påföljd som leder till förändring.

- **Utredning av straffskalan**

En utredning borde göras för att se om det med de rättsregler som finns idag, 2020, går att få bort fängelse ur straffskalan men med bibehållen möjlighet till drogtester, husrannsakan och visitation.

- **Belastningsregister**

När fullföljd vårdplan genomförts och personen i fråga är drogfri ska pricken i belastningsregistret strykas.

- **God-samarier-lag**

I syfte att rädda liv utreda om en så kallad God-samarier-lag kan tas fram som innebär att polisen vid dessa tillfällen inte ska upprätta en anmälan om ringa narkotikabrott.

- **Salivtest**

Att, om tekniskt möjligt, ersätta drogtester från dagens urinprov till salivtest i samband med att detta ska genomföras för test av rattonykterhet vid bilkörning.

2. Bakgrund

I Sverige har vi länge värderat möjligheten till tidig upptäckt av dem som använder narkotika. Syftet är att antingen, om så behövs, ge behandling eller möjlighet till annat stöd för att sluta använda narkotika då en konsumtion riskerar att ge skador och lidande för både enskild, närstående och samhälle.

Ett verktyg för tidig upptäckt, förutom till exempel socialtjänst, elevhälsa eller drogtester på arbetsplatsen, är polisens möjligheter att göra drogtester för narkotikakonsumtion eller upptäcka innehav av narkotika, så kallat ringa bruk eller innehav. Det för idag med sig att personer får böter och prick i belastningsregistret. Frågan är då om böter är det bästa verktyget för att motivera människor till behandling eller andra stödinsatser? Hur fungerar det idag och kan hanteringen utvecklas? Går det att minska det integritetsingrepp som ett urinprov ändå kan innebära?

2.1 Något om polisresurserna

I debatten förekommer ibland påståendet att polisen idag lägger för mycket resurser på att jaga narkotikaanvändare istället för att ägna sig åt den grova brottsligheten. Det finns förmodligen möjlighet att prioritera om resurserna något inom ramen för rådande lagstiftning, men det är också intressant att fördjupa sig i själva påståendet.

Närmare 90 procent av alla narkotikabrott klassas som ringa brott, det vill säga ringa innehav eller konsumtion. Det betyder inte att 90 procent av polisens tid för narkotikabrott ägnas åt detta, då ett grövre brott kan ta flera veckor eller månader att utreda innan det blir ett fall i statistiken medan ett ringa brott kan hanteras på några timmar. Dock går det inte att få fram information från polisen om tidsåtgång för ringa brott.

En studie i centrala Stockholm, citykärnan med Sergels torg som nav, under två månader 2019 har däremot visat följande (sid 10 i Svensk Narkotikapolis tidskrift nr 4 2019 https://snpf.org/wp-content/uploads/2019/09/SNPF_4-19_low.pdf):

Den ökning av ringa narkotikabrott som har skett sedan 2014 har till allra största del bestått av ringa innehav. Antalet konsumtionstillslag har i princip varit lika många som tidigare. Studien har därför fokuserat på innehav och visar att ca 83 procent av innehavsbroten går att härröra till upptäckt vid andra brott. De har därmed upptäckts i samband med drograttfylleri, misshandel eller annan brottslighet där förövaren även haft narkotika på sig. Innehavsbroten kommer då "på köpet" och inga särskilda resurser har lagts på detta. Återstår 17 procent som byggs på direkt spaning av polis. Av dessa var cirka 3 av 4 tillslag bland ungdomar.

Enligt BRÅ är det totalt cirka 1300 helårstjänster som läggs på hela narkotikabrottsligheten: såväl ringa brott som grövre brottslighet. Vi vet inte tidfördelningen mellan dessa och inte heller hur det ser ut med konsumtionsbroten. Men om vi skulle uppskatta att 1000 helårstjänster har varit involverade vid ringa brott och 17 procent av dem teoretiskt skulle gå att omfördela så handlar det i så fall om 170 poliser av 22 000. Även om denna analys inte på något sätt är heltäckande så ger den en indikation på att möjligheterna att omfördela resurser kanske är mindre än vad som ibland hörs i debatten.

3. Vad är det som gäller idag och förslag framåt

3.1 För den som är under 18 år - idag och förslag framåt

För unga under 18 år kan böter utdömas för ringa narkotikabrott. Dock kan de särbehandlas i påföljdshänseende genom straffvarning. Åtalsunderlåtelse kan förvisso användas för både unga under 18 år och vuxna, men för dem under 18 år, kan man även använda sig av en så kallad straffvarning. Det innebär ett inbokat samtal med åklagare, ofta tillsammans med socialtjänst, Maria Ungdom eller liknande, inom två veckor från beslutet om straffvarning. De träffar då personen samt dennes vårdnadshavare för att förklara beslutet och ha ett samtal om konsekvenser av handlingen. Med en straffvarning följer ett "skötsamhetskrav". Detta är inte ett formellt villkor men innebär ofta sociala insatser i form av vårdplaner kring behandling eller samtal hos Maria Ungdom. Bakgrunden till att man använder sig av straffvarning för ungdomar under 18 år är att de först vid 23-25 års ålder har färdigutvecklade hjärnor och till fullo kan förstå konsekvenserna av sitt handlande vad gäller ansvar, empati och självkontroll.

Straffvarningen registreras, men gallras ur belastningsregistret efter tre år (för vanlig åtalsunderlåtelse är det tio år). Om ett nytt brott begås eller om personen inte följer skötsamhetskravet i övrigt, så kan straffvarningen återkallas och åtal väckas genom utfärdande av strafföreläggande för både det gamla brottet och det nya, det vill säga böter. Det finns därmed en poäng med registreringen, förutom att kunna följa upp ytterligare behov av stödinsatser och vård.

3.1.1 Förslag framåt för den under 18 år

Det finns åklagare i Sverige som regelbundet tillämpar åtalsunderlåtelse genom så kallad straffvarning för unga under 18 år som tas för ringa narkotikabrott. Det sker då ett samtal mellan den unge, vårdnadshavaren, åklagare och ofta socialtjänst. Förhoppningen är att det ska leda till förändring genom uppföljande stöd eller behandling. Sker ett liknande brott igen kan dock varningen omvandlas till annan påföljd. Att använda sig av straffvarning för denna grupp anser vi bör vara samhällets primära respons.

Generellt behövs dock en översyn av hur dessa brott kan registreras utan att utgöra ett hinder för unga och unga vuxna att ta sig in i arbetslivet. Alternativt att registreringen stryks om personen istället genomgår behandling eller annan påföljd som leder till förändring.

3.2 För den som är 18 år och äldre - idag och förslag framåt

Narkotikabruk hos vuxna, 18 år och äldre, straffas normalt med 30 dagsböter. När det gäller innehav kan betydligt högre böter dömas ut beroende på vilket preparat och mängd som innehafts. Åtalsunderlåtelse för ringa narkotikabrott kan också bli aktuellt för det fall personen ifråga har dömts för annan brottslighet (https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/atalsbeslutet/atalsunderlatelse-och-forundersokningsbegransning/). Om det till exempel i förhörprotokoll framgår att polisen frågat om personen önskar behandling kan även detta ingå i en åtalsunderlåtelse, det är däremot inte praxis att en åklagare frågar om detta.

Andra påföljder som innebär vård eller stöd, till exempel skyddstillsyn eller skyddstillsyn i kombination med föreskrift, som till exempel kan innebära att underkasta sig

narkotikaavvänjande behandling, anses normalt alltför ingripande för ringa narkotikabrott och döms därför inte ut. För det fall en person döms för flera ringa narkotikabrott vid ett och samma tillfälle kan dock en sådan påföljd bli aktuell eftersom påföljdsvalet då görs utifrån det samlade straffvärdet. Även för till exempel ungdomstjänst krävs i regel ett högre straffvärde.

Det förekommer att personer med ett väldokumenterat missbruk inte anmäls om de påträffas av polis och särskilt inte om det rör sig om en överdos. Däremot är den polis som får kännedom om eget bruk av narkotika skyldig att rapportera det enligt 9 paragrafen PL, det vill säga göra en anmälan. (Detta enligt tolkning av rättsfallet NJA 2005 s 348 i Högsta domstolen).

Många som arbetar med detta vittnar om att böter som ges frekvent mer tenderar att samlas på hög då berörda personer många gånger inte har möjlighet att betala.

3.2.1 Förslag framåt 18 år och äldre

För vuxna över 18 år finns idag inte samma möjlighet som för dem under 18 år. Där resulterar ett ingripande för ringa narkotikabrott i stort sett alltid i böter. Här bör personen istället få ett val mellan behandling, insatser från socialtjänsten eller andra stödinsatser som till exempel innehåller drogtester - med målet att öka motivationen att avsluta sin konsumtion.

3.3 Angående fängelse på straffskalan- idag och förslag framåt

Idag finns, förutom böter, fängelse upp till max sex månader med i straffskalan. Syftet med detta är att polisen ska kunna utföra drogtester och fastställa om narkotikakonsumtion förekommit samt kunna genomföra husrannsakan och visitation. I praktiken tillämpas dock aldrig fängelsestraff.

Däremot kan Sverige i vissa internationella sammanställningar uppfattas som "hårdare" än vad vi de facto är. Kommunikativt innebär det också en utmaning, då det dels kan uppfattas som att vi sätter personer i fängelse och dels gör det svårare att förklara narkotikalagen på ett enkelt och rakt sätt.

3.3.1 Förslag framåt fängelsestraff

Lagen som den ser ut idag skapades utifrån de regler som gällde 1993. Sedan dess har mycket hänt på både straff- och integritetsområdet. En utredning borde genomföras för att se om det med de regler som finns idag går att få bort fängelse ur straffskalan men med bibehållen möjlighet till drogtester, husrannsakan och visitation.

3.4 Prick i belastningsregistret idag och förslag framåt

Vid straffvarning kvarstår en prick i belastningsregistret i tre år, och vid åtalsunderlåtelse i tio år. För dagsböter gäller fem år. (<https://polisen.se/tjanster-tillstand/belastningsregistret/gallringsregler/>). Detta kan få betydelse för till exempel möjligheten att söka visum till USA, ta körkort och för att söka vissa jobb. Om en arbetsgivare vill ha utdrag ur belastningsregistret finns åtta varianter att begära ut på rikspolisens hemsida (<https://polisen.se/tjanster-tillstand/belastningsregistret/>). Söker man då till exempelvis förskola, så innehåller det utdraget i princip bara kategorier som mord eller sexuellt nyttjande men inte snatterier eller ringa narkotikabrott. Narkotikabrott finns däremot med i utdragen för arbete på HVB-hem.

Att det kan påverka möjligheterna att ta körkort har sin grund i att den som begått narkotikabrott bedöms ha dåligt omdöme och kan då inte få körkort. Det handlar då om trafiksäkerheten generellt och inte att du som enskild kört onykter och straffas i efterhand. Detsamma gäller till exempel vapenbrott där den som begått brottet visat sådant dåligt omdöme att körkort inte är aktuellt. Det gäller även vid Lagen om omhändertagande av berusade personer m.m., LOB. Kring denna skriver Trafikverket själva ungefär att avgörande sker i varje enskilt fall och att hänsyn då tas till helheten – det vill säga att det är skillnad om det är ett enskilt fall eller om personen åkt fast ett flertal gånger.

3.4.1 Förslag framåt belastningsregister

När fullföljd vårdplan genomförts och personen i fråga är drogfri ska pricken i belastningsregistret strykas oavsett om det är tid kvar tills tre, fem eller tio år uppnåtts.

3.5 Vid ambulansutryckningar, God-samarier-lag

Vid överdoser förekommer att det vid kontakt med SOS alarm, 112, inte bara sänds ut en ambulans utan även polis. Syftet med detta kan vara att värna om säkerheten om ambulanspersonalen eller för att kunna låsa upp dörrar. Vid dessa tillfällen har det förekommit att de inblandade vid överdosen blivit anmälda för ringa narkotikabrott. Det skulle kunna medföra att människor drar sig för att kontakta SOS alarm eller att kontakten sker försent.

3.5.1 Förslag framåt ambulansutryckningar

I syfte att rädda liv utreda om en God-samarier-lag kan tas fram som innebär att polisen vid dessa tillfällen inte ska upprätta en anmälan om ringa narkotikabrott. En sådan lag finns bland annat i Nederländerna.

3.6 Drogtester och förslag framåt

Idag kan polis göra drogtest via urin- eller blodprov. Urinprov är det vanligaste. Att göra ett sådant kan uppfattas som ett integritetsingrepp för den som utsätts för testet och kan upplevas obehagligt att genomföra även för polis. Samtidigt pågår det en utveckling vad gäller drogfylleri och bilkörning där utrustning för salivtest just nu testas. Dessa används redan vid rattonykterhet i Norge. Svaret på testet kommer relativt snabbt.

3.6.1 Förslag framåt drogtest

Att, om tekniskt möjligt, ersätta drogtest från dagens urinprov till salivtest i samband med att detta ska genomföras för test av rattonykterhet vid bilkörning.